

— **Raziskava nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano na
področju pridelave in prodaje svežega sadja in zelenjave**

Končno poročilo – nezaupno!

Kazalo vsebine

1.	UVOD	3
2.	IZHODIŠČA ZA RAZISKAVO	4
3.	SPLOŠNO	4
3.1.	Statistični podatki o pridelavi sadja in zelenjave	4
3.2.	Podatki o pridelavi sadja in zelenjave, ki jih je pridobila Agencija	5
4.	ANALIZA	7
4.1	Načrtovanje pridelave in pogajanja s kupci	7
4.2	Oblikovanje cen, izračun lastne cene in marže	8
4.3	Primerjava cen svežega sadja in zelenjave v letih 2019 in 2020 in vpliv epidemije COVID-19 na poslovanje	10
5.	NEDOVOLJENA RAVNANJA	11
6.	ZAKLJUČEK	12

1. UVOD

Javna agencija Republike Slovenije za varstvo konkurence, Dunajska 58, Ljubljana (v nadaljevanju: Agencija), je na podlagi 12. in 12.i člena Zakona o preprečevanju omejevanja konkurence¹ (v nadaljevanju: ZPOMK-1) in sedmega odstavka 172. člena Zakona o kmetijstvu² (v nadaljevanju: ZKme-1), sprejela odločitev, da v skladu s 26. členom ZPOMK-1 opravi raziskavo nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano na področju pridelave in prodaje svežega sadja in zelenjave.

Agencija se je iz sredstev javnega obveščanja³ seznanila, da v verigi preskrbe s hrano na področju pridelave in prodaje svežega sadja in zelenjave prihaja do težav pri odkupu in določanju cen. Težave na katere opozarjajo primarni pridelovalci svežega sadja in zelenjave (v nadaljevanju: dobavitelji) so nizke odkupne cene, padec odkupnih količin, ter uvoz cenejšega svežega sadja in zelenjave iz drugih držav. Na drugi strani pa trgovske verige, ki so največji kupci svežega sadja in zelenjave, trdijo, da je težava predvsem v nezadostnih količinah, v nepovezanosti pridelovalcev in v manjšem povpraševanju po sadju in zelenjavi v poletnih mesecih, ko jo končni kupci – potrošniki v določenih količinah pridelajo sami.

Tudi Varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano (v nadaljevanju: Varuh) izpostavlja problematiko odkupa in nizkih cen na področju pridelave in prodaje svežega sadja in zelenjave. Varuh je med drugim izpostavil (ne)prodajo krompirja⁴, in sicer naj bi se nedovoljena ravnanja pojavljala v smislu prodaje tujega krompirja pod oznako slovenskega, posledično pa slovenski dobavitelji soočali z velikimi količinami neprodanega krompirja. Varuh nedovoljena ravnanja v verigi preskrbe s hrano vidi tudi v samem načinu določanja cen hrane, za kar je sicer posebej izpostavil področje govejega in svinjskega mesa⁵.

Agencija v zvezi z navedenim uvodoma pojasnjuje, da sam način določanja cen (ter nepravilno označevanje porekla blaga) ne pomeni nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano, čeprav bi takšna ravnanja deležnikov morebiti lahko opredelili kot v nasprotju z dobrimi poslovnimi običaji. Tudi Ustavno sodišče Republike Slovenije je v postopku o pobudi za oceno ustavnosti 61f. in 61g. člena ZKme-1, ko je v tretjem odstavku 61f. člena ZKme-1 razveljavilo besedo »zlasti«⁶, pojasnilo, da se posledično za izpolnitev abstraktnega dejanskega stanu prekrška po razveljavitvi zahteva izpolnitev enega od izrecno (sedaj torej taksativno) naštetih izvršitvenih ravnanj iz tretjega odstavka 61.f člena ZKme-1⁷. To pomeni, da nedovoljenih ravnanj, kot jih ZKme-1 taksativno našteva v tretjem odstavku 61f. člena, ni mogoče širiti na določene poslovne prakse, ki bi jih lahko opredelili kot nepošteno, vendar pa očitno niso prepovedane oziroma ne predstavljajo prekrška v smislu 177a. člena ZKme-1.

¹ Uradni list RS, št. 36/08, 40/09, 26/11, 87/11, 57/12, 63/13 - ZS-K, 33/14, 76/15 in 23/17.

² Uradni list RS, št. 45/08, 57/12, 90/12 - ZdZPVHVVR, 26/14, 32/15, 27/17, 22/18, 32/19, 49/20 - ZIUZEOP, 54/20, 61/20 - ZIUZEOP-A, 175/20 - ZIUOPDVE, 203/20 - ZIUOPDVE, 15/21 - ZDUOP, 38/21, 86/21 - odl. US.

³ »Pidelovalci zelenjave: Bili smo povsem pozabljeni«: <https://vestnik.si/clanek/aktualno/uvoz-poceni-pridelkov-dodaten-udarec-840459>, Vestnik, dne 11. 1. 2021; »Težave na trgu z zelenjavo«: <https://beta.publishwall.si/dragica.herica/post/549337/tezave-na-trgu-z-zelenjavo>, Kmečki glas, dne 24. 6. 2020; »Pidelovalci zelenjave so v velikih težavah«: <https://www.radio-ptuj.si/podravje-na-moji-dlani/kmetijska-oddaja/3726-pridelovalci-zelenjave-so-v-velikih-tezavah>, Radio Ptuj, dne 27. 6. 2020; »Manjši pridelovalci zelenjave so pozabljeni, vsi gotovo ne bodo preživeli«: <https://www.vecer.com/lokalno/pomurje/manjsi-pridelovalci-zelenjave-so-pozabljeni-vsi-gotovo-ne-bodo-prezivali-10232278>, Večer, dne 12. 1. 2021; »Po pozebi, suši in škodljivcih udaril še koronavirus«: <https://www.primorski.eu/goriska/po-pozebi-susi-in-skodljivcih-udaril-se-koronavirus-FC510766>, Primorski dnevnik, dne 6. 5. 2020.

⁴ »Problematika (ne)prodaje krompirja«: <https://www.varuhverigehrane.si/post/problematika-ne-prodaje-krompirja>, Varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano, dne 13. 4. 2021.

⁵ »Nedovoljena ravnanja na področju govejega in prašičjega mesa«: <https://www.varuhverigehrane.si/post/nedovoljena-ravnanja-na-podro%C4%8Dju-govejega-in-pra%C5%A1i%C4%8Djega-mesa>, Varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano, dne 4. 12. 2020.

⁶ Prvi stavek tretjega odstavka 61f. člena ZKme-1 se je namreč glasil: »Nedovoljena ravnanja so zlasti:«

⁷ Odločba Ustavnega sodišča RS, št. U-I-491/18-28 z dne 6. 5. 2021.

Ker ZKme-1 zaradi posebej občutljivega področja poslovanja na področju hrane, od pogodbenih strank zahteva določene omejitve poslovanja v razmerju do šibkejšega pogodbenega partnerja, ki se nedvomno kažejo tudi v pogajalski moči in določanju cen, se je Agencija odločila, da zaradi medijsko zelo izpostavljene problematike, ki jo vedno bolj zaznava tudi Varuh, preveri poslovne odnose med dobavitelji in kupci svežega sadja in zelenjave iz Priloge I Uredbe 1308/2013/EU⁸, vključno s krompirjem, tako iz vidika oblikovanja cen in načrtovanja pridelave, še posebej pa v povezavi z morebitnimi nedovoljeni ravnanji.

2. IZHODIŠČA ZA RAZISKAVO

Agencija je zahtevo za posredovanje podatkov naslovila na 44 dobaviteljev svežega sadja in zelenjave glede na višino ustvarjenega letnega prometa in čim bolj enakomerno regionalno zastopanost. Pridobljeni podatki so se nanašali obdobje od 1. 3. 2020 do 31. 12. 2020.

Dobavitelji so morali Agenciji predložiti vse veljavne pisne pogodbe in anekse ter morebitne splošne pogoje poslovanja s petimi kupci, s katerimi so v letu 2020 ustvarili največ prometa v zvezi s prodajo svežega sadja in zelenjave. Dobavitelji so bili pozvani tudi, da Agenciji predstavijo svoje poslovanje v smislu načrtovanja pridelave, predhodnega usklajevanja s potencialnimi kupci glede dobavnih količin in odkupnih cen, načina izračuna lastnih cen in marž za posamezne pridelke, možnosti vpliva na pogodbeno določila pri pogajanjih s kupci, ter vpliva epidemije nalezljive bolezni COVID-19 (v nadaljevanju: epidemija COVID-19) na razmere na trgu.

Cilji raziskave so bili:

- preveriti gibanje cen in količin ter načrtovanje pridelave in prodaje svežega sadja in zelenjave v letu 2019 in 2020, glede na navedbe o nizkih cenah in količinskih presežkih pri nekaterih vrstah svežega sadja in zelenjave;
- preveriti obstoj morebitnih nedovoljenih ravnanj iz tretjega odstavka 61f. člena ZKme-1 na tem področju verige preskrbe s hrano.

3. SPLOŠNO

3.1. Statistični podatki o pridelavi sadja in zelenjave

Po podatkih Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano⁹ so leta 2018 zelenjadnice v vrednosti po osnovnih cenah predstavljale 6 % kmetijske proizvodnje in 12 % rastlinske pridelave. Kmetijska gospodarstva so zelenjadnice za prodajo in lastno porabo pridelovala na 4.299 ha osnovnih površin oziroma 5.251 ha pridelovalnih površin. Skupaj so pridelali 100.574 ton zelenjadnic. Ob zadnjem popisu tržnega vrtnarstva je zelenjadnice za prodajo leta 2019 pridelovalo 1.584 kmetijskih gospodarstev na 2.825 ha osnovnih površinah oziroma 3.488 ha pridelovalnih površin, posamezno kmetijsko gospodarstvo na 1,78 ha osnovnih površin, večina kmetijskih gospodarstev (96 % vseh tržnih površin) pa na prostem.

Stopnja samooskrbe z zelenjavo je v Sloveniji precej nizka (v letu 2018 41 % za vso zelenjavo in 51 % za svežo zelenjavo), vendar v zadnjih letih narašča. Na stopnjo samooskrbe z zelenjavo imata v posameznem letu največji vpliv pridelek zelenjadnic, ki je v velikem obsegu odvisen od vremenskih dejavnikov in zunanjetrgovinska bilanca (v letu 2018 je bilo uvoženih 110.894 ton sveže zelenjave in 67.146 ton predelane zelenjave, izvoženih pa je bilo 16.170 ton sveže zelenjave in 3.941 ton predelane zelenjave).

⁸ Uredba (EU) št. 1308/2013 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. decembra 2013 o vzpostavitvi skupne ureditve trgov kmetijskih proizvodov in razveljavitvi uredb Sveta (EGS) št. 922/72, (EGS) št. 234/79, (ES) št. 1037/2001 in (ES) št. 1234/2007.

⁹ <https://www.gov.si teme/vrtnarstvo/>

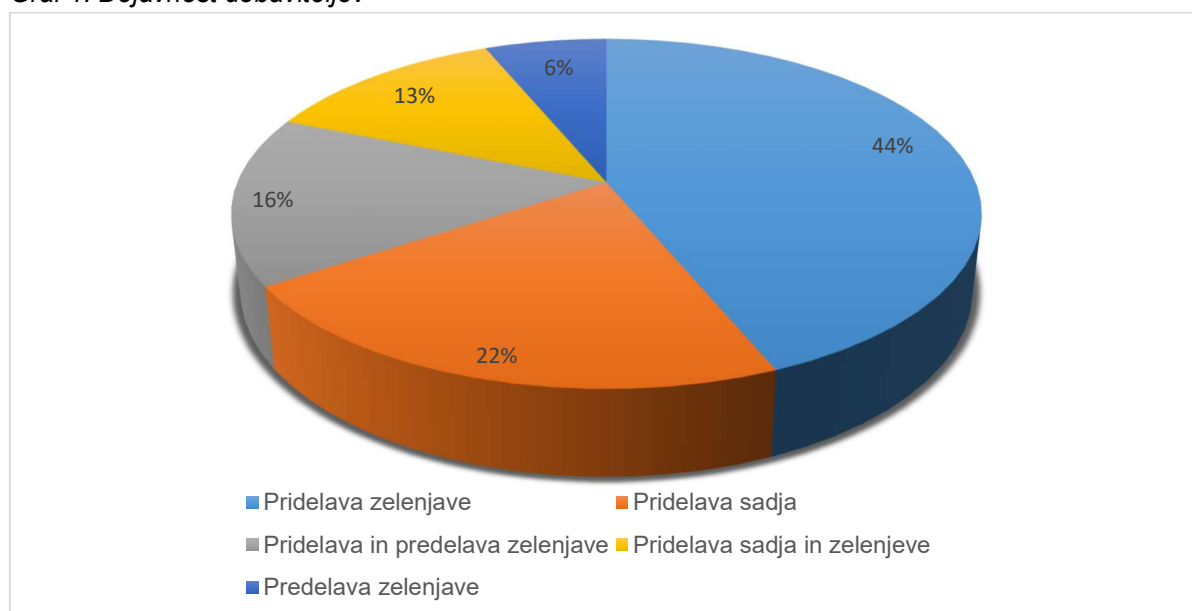
Kar zadeva pridelavo sadja se po podatkih Ministrstva za kmetijsko, gozdarstvo in prehrano¹⁰ v zadnjih desetih letih to prideluje na 10.000 hektarih, kar predstavlja 2 % kmetijske zemlje v rabi. Celotna pridelava sadja predstavlja med 3,8 in 7,5 % kmetijske proizvodnje. Pridelovanju sadja je namenjenih 4.124 ha intenzivnih nasadov in 6.450 ha ekstenzivnih nasadov. V intenzivnih sadovnjakih se prideluje največ jablan (58 %), vendar se njihov delež v strukturi površin zmanjšuje že od leta 2007.

Pri sadju so opazna precejšnja medletna nihanja stopnje samooskrbe in porabe, ki so posledica bolj ali manj obilnih letin. Letni pridelek sadja je odvisen od vremenskih razmer. Skupna pridelava sadja je v letu 2019 znašala 89 tisoč ton in je bila v primerjavi z rekordnim letom prej manjša za 54 %. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije¹¹ je znašala stopnja samooskrbe s sadjem v letu 2019 le 30 %.

3.2. Podatki o pridelavi sadja in zelenjave, ki jih je pridobila Agencija

Agencija je od dobaviteljev prejela 32 popolnih in pravočasnih odgovorov na zahteve za posredovanje podatkov. Ugotovljeno je bilo, da se največ dobaviteljev ukvarja s pridelavo zelenjave ali pridelavo sadja, manjši del pa prideluje hkrati sadje in zelenjavo (Graf 1).

Graf 1: Dejavnost dobaviteljev

ZKme-1 v prvem odstavku 61f. člena opredeljuje nedovoljena ravnanja kot tista ravnanja, s katerimi ena stranka, ki je podjetje v skladu z zakonom, ki ureja preprečevanje omejevanja konkurence, s svojo znatno tržno močjo, ki je razvidna iz obsega prodaje ali letnega prometa v skladu z zakonom, ki ureja preprečevanje omejevanja konkurence, še zlasti v razmerju do druge pogodbeno stranke, v nasprotju z dobrimi poslovnimi običaji izkorišča drugo pogodbeno stranko. Domneva se, da ima stranka znatno tržno moč, če deluje na nabavni strani in je v preteklem letu v Republiki Sloveniji ustvarila najmanj 25.000.000 EUR letnega prometa.

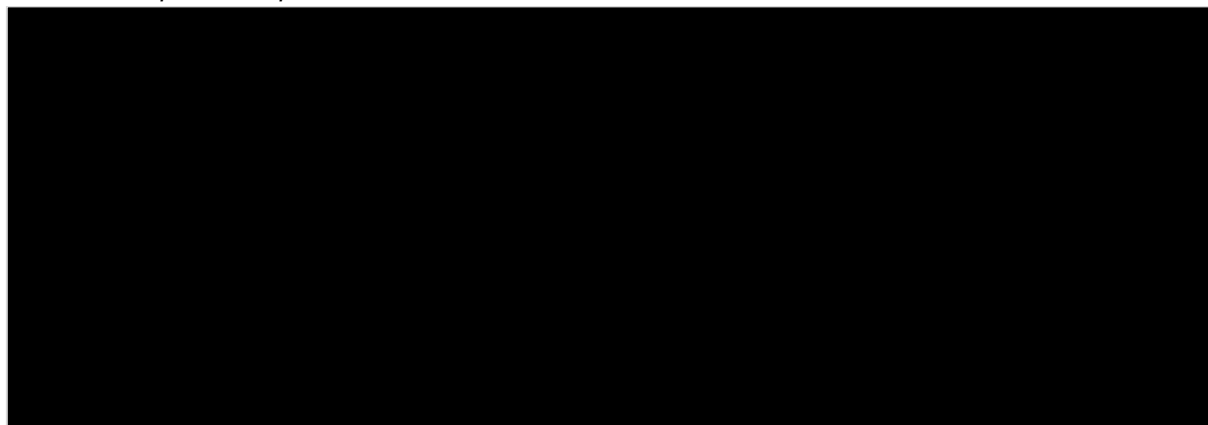
Pojem znatne tržne moči je torej vezan na višino letnega prometa kupca in na relativno razmerje do konkretnega dobavitelja v posameznem primeru. Letni promet pa so skladno z 10. točko 3. člena ZPOmK-1 čisti prihodki od prodaje, ki jih je podjetje ustvarilo v poslovnem letu s prodajo proizvodov in opravljanjem storitev iz rednega delovanja.

¹⁰ <https://www.gov.si teme/sadjarstvo/>

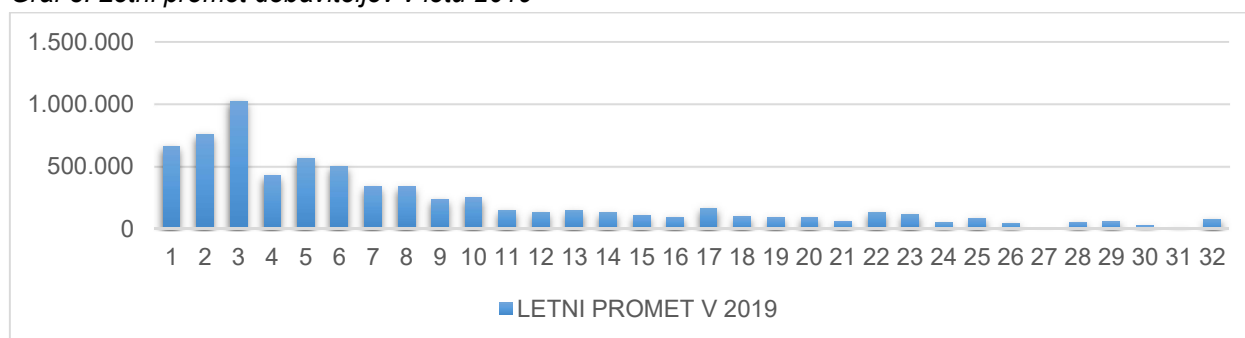
¹¹ »Zaradi manj ugodnih vremenskih razmer stopnja samooskrbe s sadjem le 30-odstotna«: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/9210>, Statistični urad RS, dne 12. 11. 2020.

Agencija je tako primerjala letni promet kupcev (Graf 2) in letni promet dobaviteljev (Graf 3) v letu 2019¹². Največji dobavitelj je v letu 2019 ustvaril dober milijon evrov letnega prometa medtem, ko je najmanjši kupec v istem časovnem obdobju ustvaril 40-krat višjega. Največji dobavitelj je v letu 2019 torej ustvaril le 2,49 odstotkov letnega prometa najmanjšega kupca. Pri ostalih dobaviteljih je to razmerje še bolj v prid kupcev. Glede na navedeno Agencija sklepa, da obstaja velika verjetnost izkoriščanja boljšega pogajalskega položaja in s tem pojava nedovoljenih ravnanj, saj se znatna tržna moč kupcev kaže tako v visoki vrednosti letnega prometa, kot tudi v obsegu in vrednosti prodaje do dobaviteljev.

Graf 2: Letni promet kupcev v letu 2019

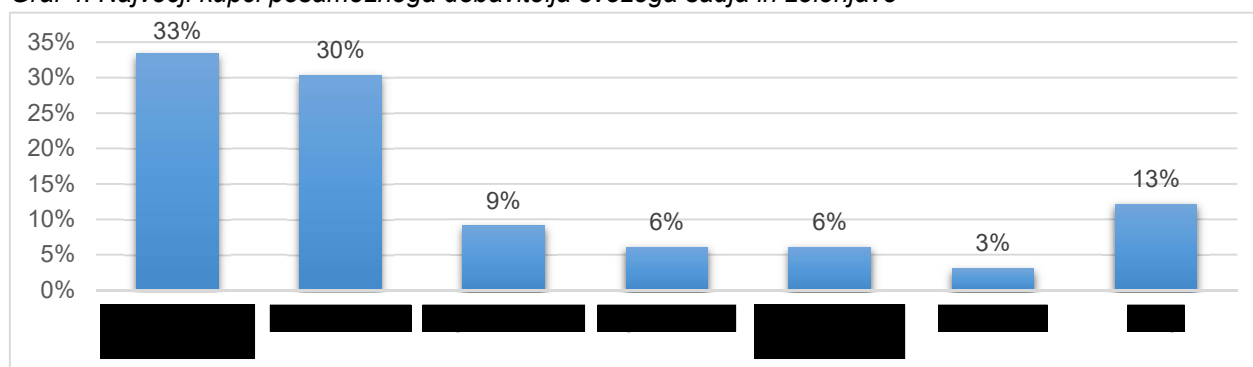

Graf 3: Letni promet dobaviteljev v letu 2019

Kar zadeva vrsto kupcev svežega sadja in zelenjave so največji kupci trgovske verige. Samo pri 13 % dobaviteljev največji kupec ni ena izmed trgovskih verig (Graf 4). Podjetje [redacted] je največji kupec pri 33 % dobaviteljev, sledi [redacted] s 30 %.

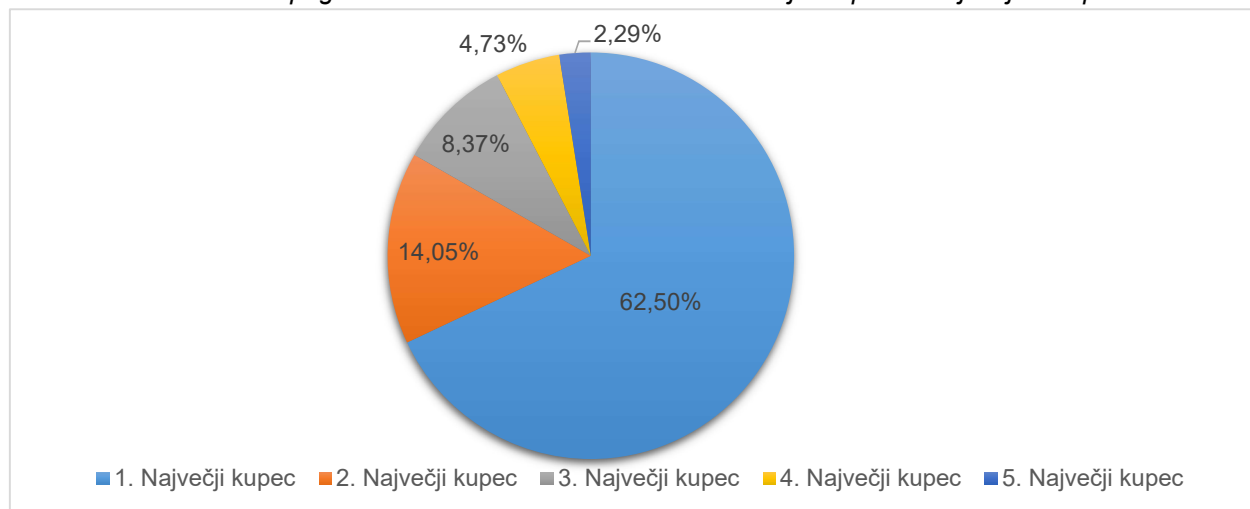
Graf 4: Največji kupci posameznega dobavitelja svežega sadja in zelenjave

¹² Agencija je primerjala višino letnega prometa za leto 2019, saj do dne zaključka te sektorske raziskave v javno dostopnih evidencah (AJPES) še ni bilo podatkov za leto 2020.

Analiza višine medsebojnega letnega prometa oziroma vrednosti pogodb dobaviteljev s petimi največjimi kupci (Graf 5) je pokazala, da dobavitelji s svojim največjim kupcem v povprečju ustvarijo 62 % letnega prometa, kar jih postavlja v razmerje velike ekonomske odvisnosti od posameznega kupca.

Graf 5: Delež vrednosti pogodb v koledarskem letu 2020 dobaviteljev s petimi največjimi kupci

4. ANALIZA

4.1 Načrtovanje pridelave in pogajanja s kupci

Kmetijstvo je gospodarska panoga na prostem, zato je odvisno od vplivov narave oziroma podnebja, še zlasti v zadnjem času, ko se podnebne spremembe in z njimi povezani ekstremni vremenski pojavi kažejo v vseh svojih razsežnostih. Slovenske klimatske razmere tudi ne omogočajo kontinuirane ponudbe skozi vse leto, zato kmetije v glavnem tržijo le sezonske pridelke, razen če imajo možnost kmetovanja v zaprtih prostorih. Kmetija tudi ne more čez noč spremeniti svoje proizvodnje, vedno je potrebno dokončati nek cikel. Takrat pa so možnosti za večji zaslužek navadno že zamujene. Določene preusmeritve so sicer mogoče, vendar terjajo svoj čas.

V času nizkih odkupnih cen primarnih pridelkov je povezovanje dobaviteljev, ter oblikovanje skupnih storitev in trženja bistvenega pomena za gospodarski uspeh in razvoj dobaviteljev. Storitveno povezovanje lahko zniža stroške pridelovanja pri proizvodnji, pri prodaji pa zviša marže.

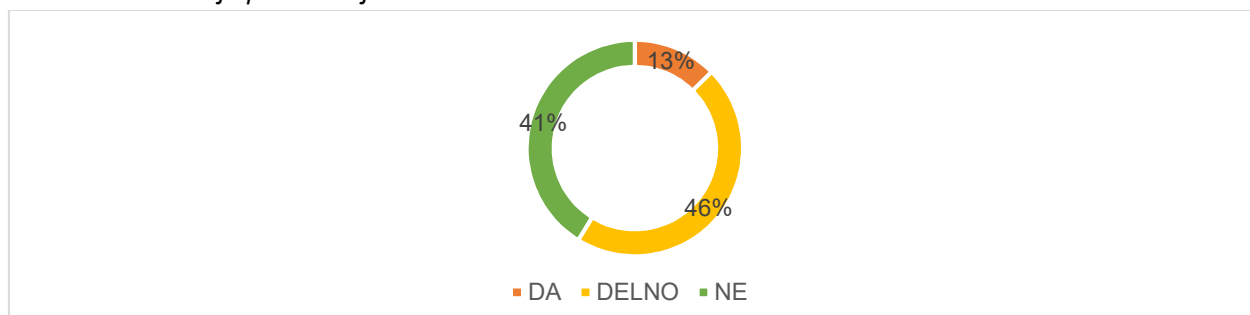
Pozitiven učinek povezovanja in načrtovanja pridelovalcev v verigi preskrbe s hrano je prepoznala tudi Evropska unija, ki zato nudi različne spodbude za povezovanje pridelovalcev sadja in zelenjave v organizacije pridelovalcev. Te bi morale težiti k skupni predelavi, distribuciji, pakiranju, označevanju, promociji, nadzoru kakovosti, ipd. Organizacije proizvajalcev bi morale v prihodnosti postati temelj skupne ureditve trga v sektorju s sadjem in zelenjavo in krepitve pogajalskega položaja proizvajalcev, njihova glavna dejavnost pa težnja k koncentraciji ponudbe in dajanje proizvodov njenih članov na trg. V Sloveniji lahko proizvajalci kmetijskih proizvodov organizacijo proizvajalcev ustanovijo v sektorju sadja in zelenjava, oljčnega olja in namiznih oljk, hmelja, mleka in mlečnih proizvodov in prašičjega mesa¹³.

Agencija je zato pri pridelovalcih preverila, kako načrtujejo pridelavo, ter ali sodelujejo s konkurenti in kupci. Odgovori dobaviteljev so pokazali, da jih predhodno analizo in načrtovanje opravi le 13 %, ostali to izvedejo le delno ali pa sploh ne. Dobavitelji s trajnimi nasadi kratkoročno ne morejo spreminjati kaj

¹³ Podrobneje za proizvajalce v sektorju sadja in zelenjave to ureja Pravilnik o priznanju organizacij proizvajalcev in združenj organizacij proizvajalcev v sektorjih sadje in zelenjava, oljčno olje in namizne oljke ter hmelj (Uradni list RS, št. 19/18, 64/18).

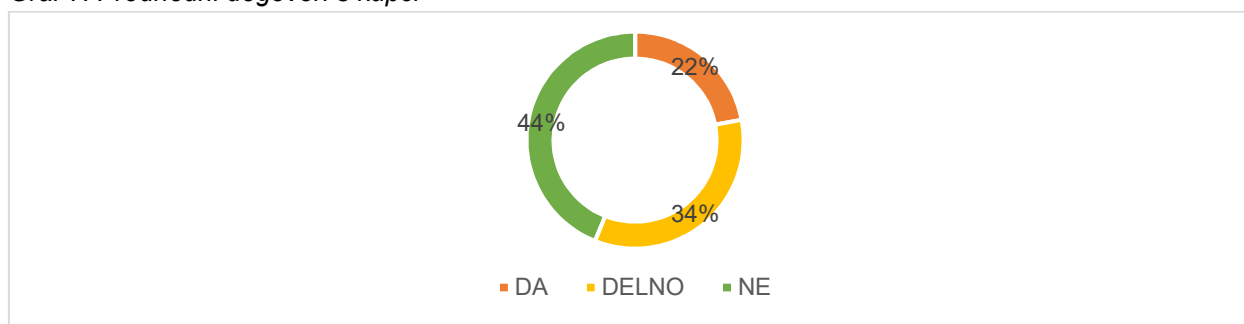
in kdaj pridelovati medtem, ko ostali imajo to možnost. Dobavitelji navajajo, da se odločijo za vedno iste sorte ali vrste sadja in zelenjave, ker so tako navajeni iz preteklih let in torej ne glede na povpraševanje po določenih vrstah sadja in zelenjave na trgu. Prav tako se ne združujejo v organizacije pridelovalcev. Iz navedenega lahko sklepamo, da je zato ekonomska uspešnost in pogajalska moč dobaviteljev manjša kot bi lahko bila, če bi se morebiti odločili za povezovanje v smislu organizacij proizvajalcev.

Graf 6: Načrtovanje proizvodnje

Kot je razvidno iz Grafa 7 je odstotek dobaviteljev, ki s kupci opravijo predhodna pogajanja oziroma sklenejo dogovore o odkupu (o količini, ceni in času) majhen in znaša 22 %, ostali to storijo le delno ali pa sploh ne. Dobavitelji so tudi izpostavili nezainteresiranost kupcev za predhodna usklajevanja glede količine, cene in časovnega razporeda dobav.

Graf 7: Predhodni dogovori s kupci

4.2 Oblikovanje cen, izračun lastne cene in marže

Prodajna cena je odvisna od stroškov pridelave in se v praksi največkrat postavlja kot lastna (stroškovna) cena plus marža. Lastna oziroma stroškovna cena pridelave je seštevek vseh stroškov, ki so povezani s pridelavo. Poleg stroškov, ki so neposredno povezani s pridelavo, je potrebno upoštevati tudi druge stroške, ki jih je potrebno pokriti z ustvarjenimi prihodki (npr. amortizacija, zavarovanja, stalna delovna sila, dajatve, obresti za dolgoročna posojila itd.). Marža pa mora biti dovolj visoka, da pokrije vse stroške, ter ustvari želeni dobiček¹⁴.

Cene in oblikovanje cen, ki jih dosegajo dobavitelji s svojimi kupci same po sebi niso nedovoljeno ravnanje, pa četudi marže ob trenutnih cenah niso pravično razdeljene med deležniki. Agencija ne sme posegati na trg v kolikor podjetja oblikujejo cene prosto na podlagi konkurentov, ponudbe in povpraševanja. Agencija se zaveda, da je cena in pri tem dosežene marže bistven pogoj uspešnega poslovanja na trgu in predstavlja ključni element konkurence. Oblikovanje cene je v določeni meri odvisno od objektivnih dejavnikov, kot so obseg ponudbe in povpraševanja, davčna politika, politika in

¹⁴ Povzeto po Letonja, Marina in ostali, ABC Podjetništva: Izzivi podjetnic in podjetnikov ob ustanovitvi in zagonu poslovanja novih podjetij - Priročnik za podjetnice in podjetnike začetnike ter bodoče podjetnice in podjetnike, SPIRIT Slovenija, Ljubljana 2019, str. 6 - 11.

stroški zaposlovanja, pogoji za opravljanje dejavnosti, ipd., ter predvsem subjektivnih dejavnikov, kot so: notranja organiziranost, prilagodljivost, inovativnost, kvaliteta storitev, reference, ipd. Če na trgu obstaja pogodbeno/tržna svoboda, potem morajo biti kalkulacije cen v izključni domeni posameznega subjekta na trgu, ki poleg dejanskih stroškov ustrezno ovrednoti tudi zgoraj naštetе dejavnike. Kljub temu pa je Agencija zaradi objav v medijih, pri dobaviteljih preverila kako se na trgu svežega sadja in zelenjave, določajo prodajne cene, ter ali se opravijo izračun lastne cene in marže (kalkulacije).

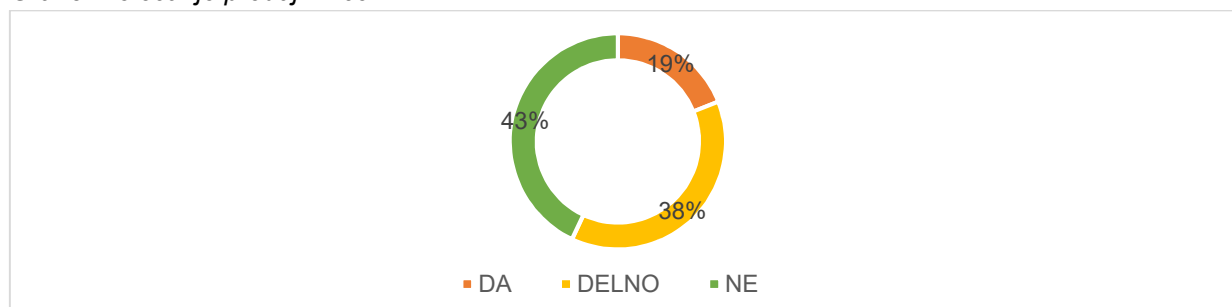
Kmetijstvo ima v primerjavi z ostalimi gospodarskimi panogami več posebnosti. Kmetije zelo redko ustvarjajo visoko dodano vrednost, kar ne omogoča velikih zaslužkov v kratkem času. Kmetije tako v večini primerov prodajajo pridelke kot surovine, kar ima svoje prednosti pa tudi slabosti. Zaradi omejenega roka trajanja pridelkov in izdelkov so kmetije svoje pridelke in izdelke prisiljene prodajati hitro, saj možnosti kvalitetnega skladiščenja na dolgi rok nimajo. Zato tudi ne morejo čakati na obdobje, ko bi za svoje pridelke lahko dosegali višje cene. Vsi gospodarji tržno usmerjenih kmetij bi upravljanje kmetij morali voditi skozi cikel, ki bi se moral odvijati neprestano. Najprej bi morali beležiti poslovne dogodke, sledi analiza poslovanja, kjer se pogledajo doseženi rezultati, nato je na vrsti vrednotenje rezultatov, kjer se primerjajo rezultati s prejšnjimi leti, z drugimi kmetijami, s pričakovanji. Zadnji korak v tem ciklusu je planiranje, kjer je potrebno narediti načrte za prihodnje leto glede proizvodnje, tehnologije, trženja, investicij¹⁵. Kalkulacije so tako pomembno orodje, ki služijo kot sistem za podporo pri sprejemanju odločitev in načrtovanju, hkrati pa so tudi ena od osnovnih načinov za potrebe planiranja.

Dobavitelji izpostavljajo, da imajo na določanje cen pridelkov zelo malo vpliva. Cene lahko določa le slaba petina dobaviteljev (19 %), 38 % jih lahko delno vpliva na oblikovanje cen, največji odstotek pa nima nobenega vpliva na ceno (43 %).

Po navedbah dobaviteljev na ceno vplivajo predvsem dejavniki, kot so:

- cene v tujini, predvsem uvoz cenejšega sadja in zelenjave iz Italije, v zadnjih letih pa tudi iz Hrvaške,
- količina pridelka, ki je odvisna od vremenskih razmer in lahko v različnih letih zelo niha,
- presežki, saj posamezni dobavitelji, ki imajo presežke le te prodajo po veliko nižji ceni in tako na splošno znižajo odkupne cene,
- neusklajenost glede pridelave med dobavitelji o času dozorevanja/prodaje pridelkov, saj se neredko zgodi, da imajo istočasno zrele pridelke in zato ponudba preseže povpraševanje po njih.

Graf 8: Določanje prodajnih cen

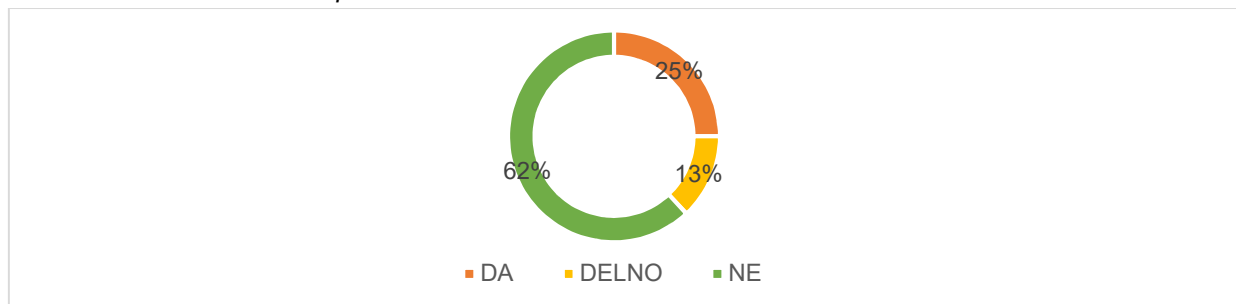

Delež dobaviteljev, ki opravijo izračun lastne cene pridelkov, je nizek in znaša le 25 %. Odgovori dobaviteljev so tudi pokazali, da velikokrat nimajo potrebnega znanja in časa, da bi se lotili izračunov. Velik del stroškov pridelave je tudi lastno delo (predvsem ročno), ki ga pa v svojih izračunih ne ovrednotijo. Agencija predvideva, da zaradi pomanjkanja izračunov lastnih cen dobavitelji ne izberejo

¹⁵ Povzeto po Pušenjak, Miša in ostali: Gradivo za usposabljanje mladih prevzemnikov kmetij 2018 - Ekonomika kmetijskega gospodarstva in Zavarovanja, zagotavljanje kakovosti, promocija kmetijskih pridelkov in proizvodov, plasiranje na trg, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Ljubljana 2018, str. 1.

sort, ki bi jim prinesla največje ekonomske koristi. Prav tako pa brez izračuna lastne cene ni mogoče pritrditi trditvam dobaviteljev, da odkupne cene velikokrat ne dosegajo niti lastne cene pridelave.

Graf 9: Izračun lastne cene pridelkov

Najpomembnejši vidik ekonomičnosti pridelave je marža, ki ostane dobavitelju, ko odšteje lastno ceno pridelka od odkupne cene, ki jo plača kupec. Glede na zgoraj navedeno pa le redki dobavitelji naredijo izračun lastne cene in zato tudi ne morejo narediti izračuna marže, ki jo dosegajo pri prodaji. Dobavitelj, ki so Agenciji posredovali podatke o maržah, ustvarijo povprečno 24 % maržo, ki pa zelo niha glede na vrsto svežega sadja in zelenjave. Marže se tako gibljejo od 3 % pri jabolkih pa do 100 % pri solati.

Na področju oblikovanja cen, lastnih cen in marž dobaviteljev je potrebno izpostaviti tudi, da na ekonomski položaj pozitivno vplivajo izravnalna plačila, ki jo prejmejo dobavitelji (kmetje) v Evropski uniji v obliki neposrednih plačil. S tem se uravnava ekonomski položaj kmetijstva in varujejo dobavitelje (kmete) pred nestanovitnostjo tržnih cen ali izpadom kmetijske pridelave zaradi neugodnih vremenskih razmer ter hkrati prispeva zagotavljanju javnih dobrin (hrane). Neposredna plačila se dodeljujejo v obliki osnovne dohodkovne podpore na podlagi števila hektarov obdelanih kmetijskih zemljišč, znesek prejete podpore pa ni odvisen od donosa kmetijske proizvodnje. V Sloveniji je bilo za neposredna plačila v okviru Skupne kmetijske politike za obdobje od 2015 do 2020 namenjenih 814,5 milijonov evrov¹⁶, kar znaša okoli 130 milijonov evrov na leto.

4.3 Primerjava cen svežega sadja in zelenjave v letih 2019 in 2020 in vpliv epidemije COVID-19 na poslovanje

Težave (pre)nizkih odkupnih cen primarnih pridelovalcev so v sredstvih javnega obveščanja izpostavljene že dalj časa. Omenjene težave so bile v času epidemije COVID-19 še bolj izpostavljene, saj je se je ob pričetku epidemije pričakovalo motenje v verigah preskrbe s hrano. Agencija je zato preverila spremembe odkupnih cen dobaviteljev svežega sadja in zelenjave v letih 2019 in 2020.

Analiza prodajnih cen dobaviteljev svežega sadja in zelenjave je pokazala, da so v letu 2020 glede na leto 2019 najbolj padle cene krompirja. Cene so padle za okoli 30 %, medtem ko so bile prodajne količine podobne v obeh letih. Pri jabolkih so se cene v letu 2020 glede na leto 2019 zvišale za 34 %, medtem ko so prodajne količine padle za okoli 40 %. Opazen je tudi rahel padec cen svežega zelja. Pri čebuli, korenju, različnih vrstah solate, paradižniku, marelicah, borovnicah in kolerabi ni bilo zaznani večjih sprememb v ceni.

Podoben trend nihanja cen je razviden tudi iz objavljenega poročila Statističnega urada Republike Slovenije¹⁷ za leto 2021, ki je objavil poročilo o cenah in količinah kmetijskih pridelkov v marcu 2021.

¹⁶ <https://www.gov.si/podrocja/kmetijstvo-gozdarstvo-in-prehrana/kmetijstvo-in-razvoj-podezelja/neposredna-placila-za-kmetije/>

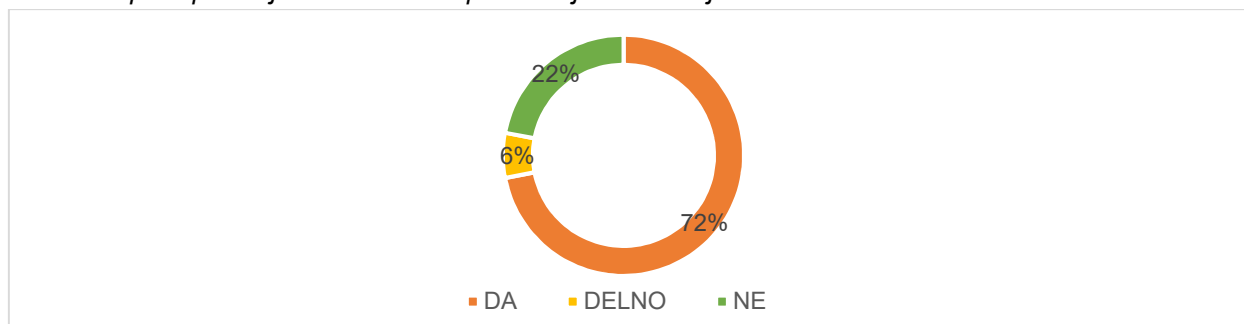
¹⁷ Cene kmetijskih pridelkov pri pridelovalcih v marcu 2021 povprečno za 3,5 % nižje kot v marcu 2020: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/9552>, dne 14.5.2021.

Statistični urad tako ugotavlja, da so bile cene kmetijskih pridelkov pri primarnih pridelovalcih v marcu 2021 povprečno za 3,5 % nižje kot v marcu 2020. Cene rastlinskih pridelkov so bile nižje povprečno za 6,5 %. Cene krompirja so bile v povprečju za 42,2 % nižje kot v marcu 2020. Nižje so bile še cene sadja, v povprečju za 9,7 %, predvsem zaradi nižje povprečne cene namiznih jabolk. Cene drugih rastlinskih pridelkov so bile v povprečju višje, in sicer cene zelenjadnic, sadik in cvetja za 8,3 %.

Vrednost odkupljenih kmetijskih pridelkov je bila v marcu 2021 za 6,6 % višja kot v marcu 2020 in za 20,3 % višja kot v februarju 2021. Precej višja kot pred enim letom je bila vrednost odkupljenih žit in zelenjadnic. Odkupljena je bila večja količina teh pridelkov, v povprečju višje pa so bile tudi njihove cene. Vrednost odkupljenega krompirja je bila za 38,2 % nižja kot v marcu 2020, in sicer zato, ker je bila nižja povprečna odkupna cena tega pridelka (količina odkupljenega pridelka je bila večja kot pred enim letom). Vrednost odkupljenih pridelkov iz skupine sadjarstvo in vinogradništvo je bila za 19,6 % višja kot v marcu 2020. Vrednost odkupljenega sadja je bila za 13,2 % nižja.

Agencijo je tudi zanimalo, kako je epidemija COVID-19 vplivala na poslovanje dobaviteljev. Na podlagi pridobljenih odgovorov Agencija ugotavlja, da je ob pričetku epidemije prišlo do povečanja prodaje svežega sadja in zelenjave, saj so si želeli potrošniki ustvariti krizne zaloge. Temu je sledil padec povpraševanja in prodaje. Padec povpraševanja je bil še posebej težaven pri tistih primarnih predelovalcih, ki večinsko poslujejo z gostinsko dejavnostjo, ter pri javnih razpisih za vrtce in šole. Motnje poslovanja zaradi epidemije je navedlo 72 % dobaviteljev, 22 % pa vpliva epidemije ni zaznalo.

Graf 10: Vpliv epidemije COVID-19 na poslovanje dobaviteljev

5. NEDOVOLJENA RAVNANJA

Na podlagi pridobljenih podatkov je Agencija preverila tudi obstoj morebitnih nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano ter hkrati seznanjenost dobaviteljev s to tematiko in njihovo pripravljenost nedovoljena ravnanja prijaviti Agenciji.

Več kot 90 % dobaviteljev svežega sadja in zelenjave pri poslovanju s kupci še ni zaznalo nobenega izmed nedovoljenih ravnanj. Ostali kot nedovoljena ravnanja izpostavljajo:

- nespoštovanje zakonskih plačilnih rokov;
- zaračunanje promocije blaga, ko ta ni bila izrecno dogovorjena med strankama,
- prenos poslovnega tveganja na stranko, ki dobavlja,
- povračilo za storitve, ki niso bile opravljene, ali za storitve, ki so bile opravljene, vendar niso bile pisno in jasno vnaprej dogovorjene med strankama.

Kljub temu, da je več kot 90 % dobaviteljev odgovorilo, da se pri poslovanju s kupci ne srečujejo z nedovoljenimi ravnanji, pa odgovori pri ostalih vprašanju to ne potrjujejo. Tako je Agencija ugotovila, da je pri poslovanju z največjimi kupci vrednost pogodb (v koledarskem letu 2020) v veliki večini preseгла 15.000 evrov, kljub temu pa veliko dobaviteljev ni imelo sklenjenih pisnih pogodb s kupci. V teh primerih

obstaja velika verjetnost, da gre za nedovoljena ravnanja po 23. točki tretjega odstavka 61f. člena ZKme-1¹⁸, čeprav tega ni izpostavil nobeden izmed dobaviteljev.

Ob pregledu pogodb dobaviteljev s kupci, je bilo ugotovljeno, da so pogodbe tipske, in sicer t.i. pogodbe o poslovnem sodelovanju, ki jih dopolnjujejo še splošni pogoji poslovanja. Splošni pogoji poslovanja so za vse kupce, ki poslujejo s posameznim kupcem enaki in določajo pravila poslovnega sodelovanja na področju nakupa, dobave in dostave blaga.

Pri pregledu obveznih sestavin pogodb, ki jih opredeljuje 61g. člen ZKme-1, je bilo ugotovljeno, da pogodbe največkrat ne vsebujejo okvirnega cenika blaga, okvirne količine blaga, okvirnega časovnega razporeda dobave blaga, ter pravil, ki se uporabljajo za spremembo cene blaga. Kot je razvidno iz odgovorov dobaviteljev so možnosti dejanskega pogajanja o pogodbenih pogojih s kupci (še posebej s trgovskimi verigami), zelo omejene oziroma jih dejansko ni.

Odgovori nekaterih dobaviteljev kažejo tudi na to, da nekateri kupci med časom trajanje akcije nabavijo večje količine blaga, ki ga delno prodajo tudi po preteku akcije, plačajo pa ga po nabavnih akcijskih cenah. V teh primerih obstaja velika verjetnost, da gre za nedovoljena ravnanja po 8. točki tretjega odstavka 61f. člena ZKme-1, in sicer plačilo blaga, ki ni bilo prodano v času trajanje akcije, po nabavnih akcijskih cenah.

Nadalje odgovori dobaviteljev kažejo, da se kupci vedno ne držijo odkupa dogovorjenih količin blaga. V teh primerih obstaja verjetnost, da gre za nedovoljena ravnanja po 12. točki tretjega odstavka 61f. člena ZKme-1, t. j. neprevzemanje dogovorjenih količin izdelkov skladno z dogovorjeno dinamiko odkupa, če ta odstopa za več kot 25 odstotkov.

Agencija zato utemeljeno sklepa, da dobavitelji niso dovolj seznanjeni z nedovoljenimi ravnanji iz ZKme-1, nekateri pa se ne želijo izpostaviti in prijaviti nedovoljena ravnanja, saj v tem primeru tvegajo prekinitev poslovanja s kupcem, kar sta Agenciji izrecno potrdila dva izmed dobaviteljev.

6. ZAKLJUČEK

Za sektor svežega sadja in zelenjave so značilne kratke verige preskrbe s hrano. Večina verig poteka med primarnimi pridelovalci, trgovskimi verigami in končnimi kupci. Manjša količina pridelkov se proda veletrgovcem, zadrugam in drugim javnim ustanovam (šole, vrtci, ipd.).

Primerjava prometa in količine pridelave dobaviteljev svežega sadja in zelenjave za leti 2019 in 2020 ne kaže večjih nihanj. Promet v letu 2020 je glede na leto prej sicer padel, vendar le za slaba dva odstotka. Tudi pri količini pridelave in prodaje v letu 2020 glede na leto 2019 ni bilo opaziti večjih nihanj.

Gibanje cen svežega sadja in zelenjave v letu 2020 glede na leto 2019 je bilo različno glede vrsto sadja in zelenjave. Tako so se npr. cene krompirja v letu 2020 v primerjavi z letom 2019 znižale za okoli 30 %, cene jabolk pa so se v istem obdobju zvišale za več kot 30 %. Pri ostalih vrstah svežega sadja in zelenjave skozi raziskavo ni bilo mogoče ugotoviti večjih sprememb v cenah.

Dobavitelji svežega sadja in zelenjave kot največjo težavo izpostavljajo nizke cene, ki jih dosegajo pri prodaji. Po lastnih trditvah imajo na ceno zelo omejen vpliv ali pa sploh nobenega in so velikokrat v situacijah »vzemi ali pusti«. Odstotek tistih, ki se »podjetniško« lotevajo poslovnega procesa in opravljajo ekonomske izračune ter optimizirajo poslovanje, pa je zelo nizek. Z boljšim načrtovanjem, predhodnimi pogajanjimi s kupci, prilagajanju ponudbe, sodelovanjem s konkurenti ter ustreznimi izračuni

¹⁸ Nedovoljeno ravnanje je neizpolnjevanje obveznosti glede pisne oblike pogodbe, sklenitve pogodbe pred dobavo blaga in obveznih sestavin pogodbe iz 61.g člena ZKme-1.

lastne cene in marže, bi lahko izbrali tiste sorte/vrste sadja in zelenjave s katerimi bi dosegli boljše ekonomske rezultate.

Večina dobaviteljev svežega sadja in zelenjave se po lastnem mnenju ne srečujejo z nedovoljenimi ravnanji. Vendar Agencija na podlagi vseh zbranih podatkov sklepa, da je bilo izpostavljeno nedovoljenim ravnanjem veliko več dobaviteljev, kot pa jih je to potrdilo. Saj je iz njihovih odgovorov mogoče sklepati, da se dobavitelji vedno ne zavedajo, kdaj gre za nedovoljena ravnanja in jih zato ne prepoznajo.

Dobavitelji, ki so potrdili nedovoljena ravnanja kupcev, se najpogosteje srečujejo z nespoštovanjem zakonskih plačilnih rokov, zaračunanjem promocije blaga, ko ta ni bila izrecno dogovorjena med strankama, prenosom poslovnega tveganja na stranko, ki dobavlja, povračilom za storitve, ki niso bile opravljene, ali za storitve, ki so bile opravljene, vendar niso bile pisno in jasno vnaprej dogovorjene med strankama.

Pri dobaviteljih, ki so Agenciji odgovorili, da se ne srečujejo z nedovoljenimi ravnanji pa je Agencija kljub temu zaznala, da obstaja velika verjetnost izpostavljenosti nedovoljenim ravnanjem kot so: neizpolnjevanje obveznosti glede pisne oblike pogodbe, plačilo blaga, ki ni bilo prodano v času trajanje akcije, po nabavnih akcijskih cenah, neprevzemanje dogovorjenih količin izdelkov skladno z dogovorjeno dinamiko odkupa, če ta odstopa od dogovora za več kot 25 odstotkov.

Pri pregledu pisnih pogodb je Agencija ugotovila, da veliko pogodb ne vsebuje eno ali več obveznih sestavin pogodb. Najpogosteje manjka okvirni cenik blaga, okvirna količina blaga, okvirni časovni raspored dobave blaga, ter pravila, ki se uporabljajo za spremembo cene blaga. Pri sklepanju pisnih pogodb so dobavitelji izpostavili, da si kupci ne želijo sklepati dolgoročnih in določljivih pogodb, pogodbe so velikokrat napisane ohlapno, še posebej glede cene in količine odkupa, ki sta najpomembnejša vidika ekonomske uspešnosti dobaviteljev.

Agencija na podlagi navedenega sklepa, da dobavitelji nedovoljenih ravnanj ne prijavijo, saj se bojijo prekinitve poslovnega sodelovanja, kar je glede na ugotovljeno veliko odvisnost od svojega prvega kupca pri večini dobaviteljev povsem utemeljeno. So pa dobavitelji v svojih odgovorih izpostavili izboljšanje stanja na področju nedovoljenih ravnanj v zadnjih dveh letih.

Glede na ugotovitve raziskave Agencija ugotavlja tudi, da je med primarnimi pridelovalci (dobavitelji) premalo aktivnega povezovanja, tako pri nabavi, prodaji in drugih poslovnih aktivnostih. Gre za veliko možnost in priložnost predvsem za male in srednje velike primarne pridelovalce, ki bi z povezovanjem izboljšali produktivnost, konkurenčnost, ter tržno moč nasproti kupcem (predvsem trgovskim verigam). Z znanjem in povezovanjem lahko primarni proizvajalci tudi ublažijo dohodkovna in cenovna nihanja, krepijo konkurenčnost ter izboljšajo svoj pogajalski položaj. Povezanost primarnih pridelovalcev v organizacije in skupine, bi povečala prepoznavnost, to pa posredno vpliva na dohodkovno uspešnost posameznega člana skupine in vsem članom omogoča večje koristi kot bi bile v primeru brez povezovanja.